

УДК 7.02:378.011.3-051:75

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-2-52>**Галина САВЧИН,***orcid.org/0000-0002-0973-4014**старший викладач кафедри вокально-хорового,
хореографічного та образотворчого мистецтва**Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) galsavchyn@gmail.com***Жанна ЯСЕНИЦЬКА,***orcid.org/0000-0002-1845-0531**старший викладач кафедри вокально-хорового,
хореографічного та образотворчого мистецтва**Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) z_yasenitska@dspu.edu.ua*

КОЛАЖ ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ-ПЕДАГОГІВ

У статті розкрито поняття «колаж» та висвітлено основні його формотворчі властивості. Висвітлено історію становлення колажу як художньої техніки образотворчого мистецтва. Показано розвиток колажу від площинних композицій до постмодерністських просторових об'єктів. Особлива увага приділена значенню колажу у розвитку культури ХХ століття. В цей період колаж постав як засіб відображення суспільно-політичних трансформацій і занепаду традиційного світогляду, водночас став мистецьким засобом взаємодії та поєднання різноманітних елементів із глибоким змістом. Колаж зруйнував усталені принципи традиційного мистецтва, поєднав різні елементи в єдину композицію, що стерла межі між напрямками та стилями, відкриваючи простір для багатогранних інтерпретацій і різноманітності смислових, символічних і стилістичних контекстів. Показано вплив колажу на характер образності, композиційну структуру, фактурну організацію сучасних мистецьких творів і явищ. Колажний принцип розглядається як метод відображення навколишньої дійсності через особливу організацію візуальних елементів, що визначається аналізом композиційної структури твору та використанням різних художніх і технічних засобів. Досліджено колаж як принцип розвитку художнього мислення. Висвітлено колаж як метод оволодіння художньою майстерністю активно використовується в навчальному процесі у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка. Дослідження застосування колажу в освітньому процесі засвідчило його значний дидактичний та креативний потенціал. Показано, що колаж є універсальним навчально-методичним інструментом, що поєднує оригінальність форми та змісту, відповідає вимогам навчального процесу, є матеріальним результатом співпраці студента та викладача, сприяє досягненню освітніх і творчих цілей, а також передає ключові поняття образотворчого мистецтва, що робить його ефективним засобом розвитку творчих здібностей і формування естетичного смаку студентів.

Ключові слова: *колаж, образотворче мистецтво, мистецька освіта, художнє мислення.*

Galyna SAVCHYN,*orcid.org/0000-0002-0973-4014**Senior Lecturer at the Department of Vocal and Choral, Choreographic and Visual Arts
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) galsavchyn@gmail.com***Zhanna YASENYTSKA,***orcid.org/0000-0002-1845-0531**Senior Lecturer at the Department of Vocal and Choral, Choreographic and Visual Arts
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) z_yasenitska@dspu.edu.ua*

COLLAGE AS A MEANS OF ARTISTIC AND CREATIVE DEVELOPMENT OF FUTURE ARTIST-ARTISTS-TEACHERS

The article reveals the concept of «collage» and highlights its main formative properties. The history of the formation of collage as an artistic technique of fine art is highlighted. The development of collage from plane compositions to postmodern spatial collage objects is shown. Particular attention is paid to the significance of collage in the development

of twentieth-century culture. During this period, collage emerged as a means of reflecting socio-political transformations and the decline of the traditional worldview, while at the same time becoming an artistic means of interaction and combination of various elements with deep meaning. Collage destroyed the established principles of traditional art, combined various elements into a single composition, which erased the boundaries between directions and styles, opening up space for multifaceted interpretations and a variety of semantic, symbolic and stylistic contexts. The influence of collage on the nature of imagery, compositional structure, and textural organization of modern artistic works and phenomena is shown. The collage principle is considered as a method of reflecting the surrounding reality through a special organization of visual elements, which is determined by the analysis of the compositional structure of the work and the use of various artistic and technical means. Collage is studied as a principle of developing artistic thinking. Collage is highlighted as a method of mastering artistic skill, which is actively used in the educational process at the Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University. Research into the use of collage in the educational process has shown its significant didactic and creative potential. It is shown that collage is a universal educational and methodological tool that combines the originality of form and content, meets the requirements of the educational process, is the material result of cooperation between a student and a teacher, contributes to the achievement of educational and creative goals, and also conveys the key concepts of fine arts, which makes it an effective means of developing creative abilities and forming the aesthetic taste of students.

Key words: collage, fine arts, art education, artistic thinking.

Постановка проблеми. Проблеми сьогодення дедалі відчутніше формують стратегічні орієнтири мистецької освіти. Однією з головних задач, які постають перед сучасною мистецькою освітою, є розвиток творчого мислення майбутніх художників-педагогів, їх пізнавальних здібностей, вміння самостійно здобувати знання. Сьогоднішня молодь має вміння адаптуватись до мінливих життєвих ситуацій, цілеспрямовано використовувати свій творчий потенціал як для самореалізації в професійному та особистісному плані, так і в інтересах суспільства.

Розв'язок цієї задачі органічно пов'язаний з активізацією навчання, з розробкою систем методів і прийомів навчання, які спрямовані на розробку та впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій. Адже застосування сучасних технологій у підготовці майбутніх художників передбачає формування оптимального комплексу професійних умінь і навичок. Вони мають спрямовуватись на ключові аспекти особистісного розвитку, зокрема здобуття художньо-культурної ерудиції, розвиток індивідуальних творчих здібностей, художню майстерність та успішну самореалізацію в навчальній і творчій діяльності.

У сучасному дискурсі все більшої актуальності набуває дослідження освітнього потенціалу колажу, визначення його ролі у професійній підготовці майбутніх художників-педагогів. Колаж набув значного поширення в мистецтві ХХ – початку ХХІ століття, коли зі зміною мистецьких напрямів, у процесі переходу від модернізму до постмодернізму, він трансформувався з образотворчої техніки у спосіб художнього мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дають можливість стверджувати, що проблемі використання колажу в художній освіті присвячено мало праць. Більшість публікацій висвітлюють колаж як творчий метод ство-

рення мистецьких творів або дизайн-об'єктів. У сучасному українському науковому просторі окремі аспекти цієї теми частково розглядалися в працях науковців, що працюють у сфері технічної естетики, дизайну (І. Педан, М. Яковлев, О. Колосніченко, К. Пашкевич та ін.). Ґрунтовно досліджено колаж як евристичний засіб розв'язання завдань, пов'язаних із компонуванням, композицією та комбінаторикою в працях С. Бердинських. М. Пономаренко розкрила особливості художньої інтерпретації як основного методу виконання творчої роботи в техніці колаж. Окремі питання особливостей розвитку колажу в образотворчому мистецтві ХХ століття висвітлені в працях М. Сапко, Н. Мікеладзе, Т. Поліщук, В. Жирова, Г. Колісниченко. Колаж як засіб естетичного та творчого розвитку висвітлено в працях В. Зіневич, М. Замелюк, Т. Оксенчук, А. Алтухової, Я. Сичікової.

Аналіз вищезазначених праць допоміг систематизувати нагромаджені знання щодо колажу. Можна впевнено констатувати, що ця художня техніка недостатньо досліджена в галузі сучасною мистецької освіти.

Отже, виникає потреба у розгляді колажу як засобу творчого розвитку студентів, який відкриває широкі можливості для створення різноманітних зображень – від абстрактних і символічних до предметних та сюжетно-реалістичних.

Метою даної статті є висвітлення доцільності використання колажу для художньо-творчого розвитку майбутніх художників-педагогів.

Виклад основного матеріалу. Образотворче мистецтво є невіддільним складником людської культури, яка базується на взаємодії суб'єкта та об'єкта творчої діяльності, слугує зв'язком між суспільно-історичним досвідом, колективною творчістю та індивідуальними переживаннями, свідомістю та особистим досвідом кожної людини.

У різні епохи митці прагнули розробити закони мистецтва, щоб створити нову, універсальну художню мову.

Сьогодні спостерігаємо, як глобалізація сучасного світу впливає на розвиток художньої культури, спонукаючи до поєднання в цій галузі суспільного життя елітарного й масового, національного та космополітичного.

Мистецтво, відгукуючись на вимоги суспільства, також зазнає суттєвих змін, набуває нового вигляду, виникають нові види та форми творчості. В сучасному мистецтві єднуються різноманітні стилі, засоби та матеріали, які демонструють радикальні зміни художньо-образної мови мистецтва, «трансформацію естетичного підґрунтя художнього мислення» (Сапко, 2007: 57).

Одним із новаторських підходів сучасного мистецтва став колаж, який здобув широку популярність та вплинув на характер образності, композиційну структуру, фактурну організацію мистецьких творів і явищ.

Дослівно «колаж» з французької мови перекладається як «наклеювання». У сучасному науковому дискурсі термін «колаж» трактується по-різному: як метод створення цілісності через поєднання окремих елементів, як модерністський художній прийом і як постмодерністський універсальний підхід до організації культурного простору (Педан, 2015: 45). Колажем також називається твір, створений шляхом поєднання різноманітних і фрагментарних елементів, що утворюють єдиний художній образ, у якому взаємодія частин породжує нові змісти й багатозарові інтерпретації.

Колаж займає особливе місце в історії мистецтва. Історія зародження колажу як техніки в образотворчому мистецтві починається з початку XX століття, хоча принципи створення колажу були відомі набагато раніше. Перші прояви техніки колажу відносять до II ст. н.е., коли шамани та жерці створювали ритуальні маски з природних матеріалів. В традиційному японському мистецтві здавна використовується техніка «осібана» для створення композицій із висушених рослин. У XV–XVI ст. у західноєвропейських країнах декорували герби за принципом колажу, згодом з XVII ст. робили паперові силуети та сценічні аксесуари (Бердинських, 2024). Однак лише на початку XX ст. колаж став одним із важливих способів інноваційної організації простору.

Новий етап розвитку техніки колажу пов'язаний із появою мистецтва модернізму та авангарду, де колаж як цілісний художній прийом виник у межах синтетичного кубізму. Жорж Брак та Пабло Пікассо майже одночасно у 1907–1914 років

почали застосовувати колажний принцип у своїх роботах. Вони наклеювали на картон смуги пофарбованого паперу, пісок, шматки газети, шпалер, тканини тощо. Художники виявили, що поєднання звичайних матеріалів на відповідному тлі створює виняткову виразність, а техніка колажу стала спробою поєднати реальність речей із реальністю картини, перетворивши її на своєрідну метамову візуального мистецтва.

Кубісти та футуристи застосовували колаж як техніку, що дозволяла передати симультанну картину буття, його одночасність та фрагментарність. Сюрреалісти використовували колажність для створення парадоксальних візуальних ефектів. Зокрема, Сальвадор Далі активно експериментував із цією технікою, втілюючи її як у своїх асамбляжах, так і в живописі. Імпресіоніст А. Матісс винайшов декупаж – різновид колажування на основі складання картини з отриманих елементів.

Митці почали активно застосовувати колаж у 1920-х роках в плакатному мистецтві, називаючи себе «рекламними конструкторами» (Бердинських, 2024: 168). Нова форма новаторського вираження набула значного розвитку в авангардного мистецтва. Українські художники-авангардисти В. Єрмилов та В. Татлін в техніці асабляжу створювали об'ємні композиції.

У мистецтві початку XX століття сформувався новий погляд на світосприйняття та його інтерпретацію в мистецьких творах. Цей період характеризується активним пошуком образотворчих засобів і прийомів нового художнього стилю, який міг би відповідати новітньому світогляду. Бердинських С. цілком слушно зазначає: «колаж – не лише особлива мистецька техніка, а і революційний спосіб мислення на етапі переходу до нових художніх форм початку XX століття» (Бердинських, 2024: 164).

Колаж у культурі постав як відображення значних суспільно-політичних подій XX ст., процесу руйнування та деконструкції традиційного світосприйняття та світорозуміння, та водночас продемонстрував можливість діалогу та синтезу різних елементів зі складним семантичним змістом.

Колажі почали різнитися за різноманітними критеріями, такими як використані матеріали, техніки, композиційні рішення та художні прийоми. Виникли різновиди колажу: пап'є-коле, аплікація, асамбляж, бриколаж, декупаж, акумуляція, монтаж, комп'ютерний колаж тощо.

Протягом десятиліть колаж стрімко розвивався, змінювався, трансформувалася як принцип художнього мислення, як пластичний прийом, як явище не лише в образотворчому мистецтві, а перейшов

інші галузі культури: музику, літературу, фотографію, театр, кіно.

Колаж порушив традиційні принципи мистецтва. Калейдоскопічний мистецький твір, складений з окремих елементів, ніби розмив межі між напрямками та стилями, уможливив розмаїття поглядів на основі багатства семантичних, символічних, стилістичних контекстів.

Колаж створив особливий простір для творчості, поєднуючи різні реальності. В цьому мистецтві переплітаються зображення різних тем і стилів, текст із візуальними елементами, фотографія з малюнком, фактура та об'єм. У межах колажу можуть співіснувати найрізноманітніші фантастичні форми та образи, які завдяки конкретності та матеріальності стають переконливими й реальними. Ця здатність поєднувати реальність з уявою художника зробила колаж одним із найпривабливіших методів для сучасного творчого самовираження, адже процес створення колажу має особливий пошуково-імпровізаційний характер.

Головною перевагою колажу є його простота, швидкість створення та редагування, а також характерні особливості: узагальнене й умовне зображення, вільне трактування простору, свідоме відхилення від правил перспективи та формування образів локальними плямами з мінімальним використанням ліній.

Колажний принцип побудови художнього твору базується на особливому розумінні твору мистецтва на основі асоціацій та метафори, інтуїтивного і несвідомого. Колаж відкриває шлях до нескінченності, не обмежуючись завершеністю твору, а зосереджуючи увагу глядача на процесі встановлення зв'язків між елементами. Він спрямовує сприйняття до ширшого розуміння й узагальнення, до пошуку істини в розмаїтті образів та символів.

У сучасному мистецтві методи колажу розглядаються як своєрідна «візуальна метамова», де кожен елемент виступає матеріальним знаком із багатозначним змістом (Педан, 2015: 45). Постмодернізм характеризується колажною свідомістю, що поєднує різноманітні потоки та формує колажне мислення, яке є важливою складовою постмодерністської художньої моделі. У цьому контексті індивідуальний твір втрачає автономність, адже нові роботи створюються з уже існуючих культурних образів, перетворюючи їх на результат колективної творчості. Художник працює з архівами образів та стереотипів, трансформуючи їх, переосмислюючи й відкриваючи нові значення. Колажне мислення стає способом адаптації до мінливого світу, допомагаючи долати страх перед його хаотичністю та складністю.

Постмодерністський колаж характеризується відмовою від традиційних канонів, прагненням до абстрактного мислення, переходом до асоціативних форм і спробою відобразити філософсько-світоглядні концепти. Дослідники зазначають, що постмодерністський колаж має гнучку структуру, яка здатна до самоорганізації та оновлення. Такий підхід створює «поле можливостей», де ідеї та смисли постійно змінюються завдяки відкритості авторського задуму і залученню глядача (Педан, 2015: 45). Таким чином, колаж перестає бути виключно технікою наклеювання різноманітних матеріалів на площину й постає художнім прийомом, що трансформується у тривимірний світ об'єктів, коли виходить за межі площинності та стає більш матеріальним.

У сучасному мистецтві дедалі популярнішим стає метод поєднання різноманітних об'єктів. Це, ймовірно, зумовлено бажанням митців показати сучасному глядачеві нові та нестандартні візуальні рішення художнього образу через оригінальні поєднання форм і предметів. Засобами колажу художники створюють візуальні ілюзії та новий простір для інтерпретації, які потребують глибокого філософського аналізу. Цей прийом відкриває можливість вийти далеко за межі традиційних способів моделювання форми та простору, роблячи їх практично безмежними та розширюючи діапазон несподіваних і непередбачуваних комбінацій. Різноманітні художні образи, що не пов'язані за змістом чи походженням, приховують у собі нові можливості як для створення контрастів, так і для досягнення гармонії: «новий набір раніше незнаних об'єктів містить у собі непомітну першогармонію» (Мікеладзе, 2019: 200), яка до цього часу залишалася невідомою.

Колаж як метод оволодіння художньою майстерністю активно використовується в навчальному процесі у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка. Дисципліна «Основи художньої майстерності» на першому курсі спеціальності 023. Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація передбачає виконання композицій у техніці колажу. Студенти створюють тематичні композиції з різних матеріалів (папір, тканини, шкіра тощо). На першому етапі творчої роботи вони визначаються з ідейно-тематичною основою майбутнього твору, обмірковують зміст композиції. В результаті ідейного пошуку виконується ескіз, в якому творчий задум розкривається через поєднання форм та колориту. Підбір матеріалів для колажу є наступним важливим етапом творчої роботи, адже необхідно відшукати різноманітні

текстури, фактури та інші засоби для найкращого відтворення й розкриття художнього образу. Виконання композиції в матеріалі реалізується через пластичну мову колажу та потребує практичних формотворчих навичок студента.

Таке завдання має на меті розвиток у студентів асоціативного та образного мислення, осмисленого використання різноманітних форм, фактур та матеріалів для розкриття задуму, забезпечує художньо-творчий розвиток і саморозвиток особистості.

Інтеграція колажу в освітній процес сприяє розвитку творчого потенціалу студентів, зумовлюючи підвищення їхньої впевненості у формуванні композицій, розширення спектра використовуваних матеріалів, а також оволодіння більш складними технологіями та техніками творчої роботи.

Колаж є ефективним засобом розвитку творчості, оскільки його виражальні засоби – композиція, колір, об'єм, пропорції та простір – є важливими елементами художньої діяльності. Навчання цим аспектам сприяє кращому засвоєнню та закріпленню знань, а також їх практичному застосуванню.

Удосконалення навичок роботи в техніці колажу передбачає покращення методів виконання навчальних завдань, а також створення власних мистецьких творів. У цьому контексті колаж виступає універсальним і гнучким інструментом пошуку композиційних рішень, розвитку образно-пластичної мови та формування авторських проєктів.

Отже, колаж є універсальним інструментом методичного та педагогічного впливу на студентів, що вирізняється оригінальністю як форми, так і змісту. Як навчальний засіб, він відповідає всім необхідним вимогам: має матеріальне втілення як результат спільної роботи учня та викладача, спрямований на досягнення освітніх цілей і реалізацію творчих завдань, а також структурно передає ключові поняття образотворчого мистецтва. Завдяки цьому колаж є ефективним засобом розвитку творчих здібностей і формування естетичного смаку студентів.

Висновки. Сучасне розуміння терміна «колаж» є досить умовним і багатозначним, охоплюючи всі можливі способи роботи з площиною, а також вихід за її межі у простір, до створення об'ємних об'єктів.

Колаж, як художній метод створення зображень, вирізняється лаконічністю, площинністю та умовністю у відтворенні простору, водночас зберігає асоціативність і виразні можливості.

Він пройшов тривалу еволюцію – від мозаїчного поєднання однорідних модулів (на кшталт газетних вирізок або металевих фрагментів) до створення складних конструкцій, що об'єднують елементи з різних сфер матеріальної культури.

Історія застосування колажу в мистецтві підтверджує його роль як новаторської форми художнього мислення, що сприяла відходу від традиційних академічних канонів і стала поштовхом для розвитку сучасних творчих технік, якими й досі користуються провідні митці.

Відсутність у колажних творах фігуративності як такої дозволило йому стати першим універсальним технічним засобом вираження нового світогляду та яскраво проявитися в кубізмі, футуризмі, дадаїзмі, сюрреалізмі, конструктивізмі, абстрактному експресіонізмі, поп-арті тощо.

Сьогодні колаж активно застосовується в освітньому процесі в галузі мистецтва як метод імпровізації, що дозволяє досягти виразності образу через поєднання, на перший погляд несумісних елементів, стилів і підходів. У цьому контексті його можна розглядати як складову частину художньої творчості, яка розвиває уяву, просторове мислення, відчуття кольору, естетичний смак та емоційну сприйнятливість.

Оволодіння технікою колажу сприяє реалізації творчого потенціалу студента, задовольняючи потребу у створенні, зміні та перетворенні мистецьких образів. Під час практичної роботи студенти вдосконалили навички творчого осмислення вражень та значно розширили свій інструментарій художніх методів і технік. Це підтверджує доцільність і перспективність застосування колажних методів образотворення у мистецькій освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бердинських С. О. Колаж в дизайні. Інструмент чи форма професійного мислення? *Art and design*. 2024. № 3(27). С. 164-177. URL: <https://dSPACE.krok.edu.ua/handle/krok/3967>
2. Мікеладзе Н. Г., Поліщук Т. В. Застосування принципів колажу в станковій картині. *Вісник Закарпатської академії мистецтв*. 2019. № 12. С. 196-200 URL: <https://dSPACE.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5179>
3. Педан І. В. Колаж в арт-дизайні: становлення та художні особливості. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2015. № 2. С. 44-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2015_2_11.
4. Сапко М. О. Колаж в образотворчому мистецтві ХХ століття. *Магістеріум*. 2007. Вип. 26: Культурологія. С. 57-62. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14296/Sapko_Kolazh_v_obrazotvorchomu_mystetstvi.pdf

REFERENCES

1. Berdyskykh S. O. (2024) Kolazh v dyzaini. Instrument chy forma profesiinoho myslennia? [Collage in design. A tool or form of professional thinking] Art and design. 3(27). 164-177. URL: <https://dspace.krok.edu.ua/handle/krok/3967> [in Ukrainian].
2. Mikeladze N. H, Polishchuk T. V. (2019) Zastosuvannia pryntsyviv kolazhu v stankovii kartyni. [Applying collage principles in easel painting] Visnyk Zakarpatskoi akademii mystetstv – Newsletter Transcarpathian Academy of Arts. 12. 196-200 URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5179> [in Ukrainian].
3. Pedan I. V. (2015) Kolazh v art-dyzaini: stanovlennia ta khudozhni osoblyvosti. [Collage in art design: formation and artistic features]. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv – Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Arts, 2. 44-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2015_2_11. [in Ukrainian].
4. Sapko, M. O. (2007). Kolazh v obrazotvorchomu mystectvi XX stolittja [Collage in the fine arts of the 20th century]. Maghisterium, 26, Kuljturologhija, 57–61. [https://ekmair.ukma.edu.ua /items/174cfb50-35e4-4460-a9bf-8da72a49f609](https://ekmair.ukma.edu.ua/items/174cfb50-35e4-4460-a9bf-8da72a49f609) [in Ukrainian]